

форма, и по сжщество на робския и парикския институтъ. Робътъ е билъ безправенъ субектъ, вещь, *res*, той не е ималъ право на собственостъ и изобщо не е ималъ никакви политически и граждански права. Напротивъ, парикътъ, както впрочемъ отрокътъ и технитарътъ, е билъ притежателъ на права, правоспособенъ субектъ. Робътъ билъ въ пълно разположение на своя господарь, който ималъ надъ него неограничено право да го продава, подарява или убива, *jus vitae necesquae*. Парикътъ е билъ въ зависимостъ само економически; той е билъ привързанъ о земята на своя господарь и не е могълъ да бжде отчуждаванъ извънъ и отдѣлно отъ нея. За неговото, на парика, убиване всѣки, даже и неговиятъ господарь, е подлежалъ на наказание. Парикътъ е ималъ своята вражда (*Wehrgeld*), Робътъ не е могълъ да бжде свидетелъ, да се сжди, бжде войникъ, нито да бжде *pater familias*; всички тѣзи права ги е ималъ парикътъ.

2. Отроцитѣ. — Изказано е мнение отъ нѣкои сръбски историко-правници, че отроцитѣ сж били единъ видъ роби. Но обстоятелствени и сравнителни изучавания както на отрочеството споредъ Душановия законъ, други византийски източници — между които сж Юстиниановитѣ закони*), даватъ право да се заключи, че и отроцитѣ, както и парицитѣ, по никой начинъ не могатъ да бждатъ сравнявани съ робитѣ въ древно-елинския или римския смисълъ на думата. Таквизъ отлични познавачи на старитѣ юго-славянски институти, като Зигель, К. Иречекъ, Майковъ, Кръстичъ, Даничичъ сж проучвали въпроса и не сж на мнение да се уподобяватъ отроцитѣ съ робитѣ. Иречекъ казва, че между парикъ и отрокъ различие не може да се установи. И Стоянъ Новаковичъ прави по въпроса резерви и казва, че въ действителния животъ не се знае, какво е било положението на отроцитѣ. Той не е билъ въ всѣки случай въ пълно, абсолютно разполагане на своя господарь.

3. Технитари. — Въ сръбскитѣ източници тѣ сж наречени майстори или мастори. У насъ се поменува за тѣхъ въ Орѣховския хрисовулъ, дето сж поставени редомъ и даже следъ парицитѣ и отроцитѣ. Какво е било положението на тѣзи зависими людие и въ какво се проявявала тѣхната относителна зависимостъ, ние нѣмаме положителни данни. Обаче при едно сравнително изучаване на ДЗ (Душановия Законникъ) съ нѣкои данни, които се срѣщатъ въ византийски източници, излиза, че тѣ въ зеMITѣ на боляри и манастири сж били поставени по-добре отъ парицитѣ, че сж били подъ контролъ било на частнитѣ владѣтели, било на държавнитѣ чиновници, само и само за да не правятъ злоупотрѣбления съ своитѣ технически знания, злоупотрѣбления, които биха могли лесно да вършатъ нѣкои отъ тѣхъ, особено златаритѣ (куюмджиитѣ), ковачитѣ, коларитѣ, тъкачитѣ, грънчаритѣ и др. Инѣкъ технитаритѣ би трѣбвало да се поставятъ въ категорията на свободнитѣ людие, редомъ съ търговцитѣ и другитѣ граждани.

IV. Върховна власть.

1. Произходъ, титли, инсигнии, добиване и изгубване на върховната власть. Както ханската власть въ началото, тѣй и царската по-късно не е абсолютна, а повече или по-малко ограничена. Наистина и князътъ (ханътъ) и царътъ (по-късно) сж били представители на върховната

*) Споредъ тѣзя наредби, отрокътъ е могълъ да се откупи или освободи чрезъ „отработване“, чрезъ тригодишна служба у своя патронъ.